

## КОБИЛЯНСЬКА ОЛЬГА - ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ



**27 листопада 1863 у містечку Гура-Гумора, що на**

Південній Буковині в Карпатах (тепер Румунія), в сім'ї дрібного урядовця **народилася Ольга Юліанівна Кобилянська.**

Батько Ольги Кобилянської рано осиротів, самотужки здобував освіту, заробляючи на неї приватними уроками (навчав грамоти дітей по різних сім'ях). Це дало змогу обійняти посаду підрядного урядника, а згодом — мандатора. Свою кар'єру Юліан Кобилянський завершив гучним процесом проти жорстокості одного багатого дідича, після цього працював у суді.

Дружина його походила з родини поляка-емігранта. Вона довго працювала гувернанткою в родині сільського священника.

**Ольга була четвертою дитиною в сім'ї. Зростала волелюбною, витонченою. Шанувала літературу та народну творчість. У сім'ї більшою мірою говорили німецькою та польською мовами, зрідка — українською. Часті переїзди сім'ї за місцем служби батька збагачували світогляд дівчини.**

**1866 року родина Кобилянських переїздить до містечка Сучави. Ольга зблизилася з сім'єю українського поета Миколи Устияновича, товаришувала з його донькою Ольгою.**

Незначний час родина Кобилянських жила в м. Сад-городі, але через хворобу батька, якому необхідне було гірське повітря, **1869 року Кобилянські переїхали до Кімполунга.** Там Ольга закінчила чотири класи початкової школи, де викладання велось німецькою мовою. Приватно дівчина брала уроки української мови. **У цей період Ольга багато читає німецькою мовою (інших книг не було), починає писати вірші. Але про подальшу освіту думати не доводилось через нестатки великої родини.**

**У 1880 році Ольга Кобилянська написала своє перше оповідання німецькою мовою «Гортенза, або нарис з життя однієї дівчини».** Цією першою спробою Ольга Кобилянська поділилася зі своїми друзями, і маючи не дуже позитивний відгук, ніколи більше не згадувала про твір. **Велике значення для неї мало знайомство і дружба з-першою на Буковині жінкою лікарем Софією Окуневською та відомою письменницею і громадською діячкою Наталею Кобринською, які спрямовували дівчину на шлях служіння рідній українській культурі.**

**У 1883 році молода письменниця закінчила роботу над повістю «Доля чи воля», де більш чітко окреслено образи і сюжетні лінії.** Яскраво виступає постать головної героїні, яка, незважаючи на бідність, досягає мети — здобуває освіту. **В наступні роки молода письменниця продовжує шукати себе в прозі, працює над оповіданням «Вона вийшла заміж».** Але всі спроби надрукувати твір не приносять успіху: їй відмовили і в українському, і в німецькому виданнях через недосконалість

твору. Але Ольга Кобилянська не зламалась, продовжувала доопрацьовувати оповідання і займатись самоосвітою.

1891 року родина переїздить на постійне проживання до Чернівців. На цей час припадає захоплення Ольги ідеєю жіночої емансипації та закінчення роботи над твором, який переріс в повість під назвою **«Людина»**. Це була перша повість Ольги Кобилянської українською мовою.

1894 року повість **«Людина»** була надрукована в журналі **«Зоря»**. Паралельно з повістю письменниця працює над рядом оповідань, займається перекладацькою роботою, веде активне громадське життя (*робота в «Товаристві руських жінок»*).

Тогочасні Чернівці були глухою австрійською провінцією, хоча мали певні громадсько-культурні традиції — університет, бібліотеки, газету **«Буковина»**. Тогочасна дійсність давала письменниці колоритний типаж для її літературних творів.

1895 року вийшла друком повість **«Царівна»**, яка принесла письменниці визнання. Іван Франко відніс героїню цієї повісті до висо-кооцінених жіночих образів: **«женские типы, стоящие выше своей среды и прокладывающие себе дорогу вне проторенной колеи»**.

У 1898 році письменниця побувала на святкуванні 25-річного ювілею літературної діяльності І. Я. Франка, познайомилась і потоваришувала з **Василем Стефаником**. Їхня дружба вилилась в багаторічне листування.

У 1899 році Ольга Кобилянська відвідує Київ і Канів, знайомиться з Коцюбинським, Старицьким, Лисенком. Того ж року вийшла перша збірка **«Покора»**, окремі твори якої перекладалися польською і російською мовами.

У 1901-1903 роках Ольгу Кобилянську відвідує **Леся Українка**, між ними зав'язується дружба і творча співпраця.

1903 рік став для письменниці роком фізичного випробування. Захворіла мати, сім'я переживає значні матеріальні труднощі. Серйозні проблеми зі здоров'ям і в самої письменниці.

У 1908 році письменниця закінчує поетичну повість **«В неділю рано зілля копала...»**, а у 1912 — повість **«Через кладку»**.

Усі наступні роки були для письменниці роками втрат: пішли з життя її друзі — Коцюбинський, Леся Українка, Франко.

Хвора письменниця особливо гостро сприйняла людське горе, спричинене війною. У 1914 році вона пише антивоєнні новели **«Юда»**, **«Сниться»**, **«Назустріч долі»**, **«Лист засудженого вояка до своєї жінки»**. Наступні новели **«Вовчиха»**, **«Одігрівай, сонце»**, **«Але Господь мовчить»** не внесли чогось особливого в творчість письменниці.

1927 року прогресивною громадськістю широко відзначено 40-річний ювілей літературної діяльності О-Кобилянської.

У 1929 р. здійснено видання повного зібрання творів письменниці.

Уряд України встановив їй пенсію, хоч вона жила в сусідній боярській Румунії. **Ольгу Кобилянську було прийнято до Спілки письменників України.**

У 1940 році широко відзначено 55-річчя літературної діяльності О. Кобилянської (ювілейні засідання у Києві та Чернівцях).

Під час Другої світової війни хвору письменницю профашистський румунський уряд мав відправити до трибуналу, але не встиг.

21 березня 1942 р. О. Ю. Кобилянська померла. Похована у Чернівцях.

У 1944 р. прийнята постанова про відкриття в Чернівцях літературно-меморіального музею, пізніше музею-садиби письменниці у с. Димки. Її ім'ям названо Чернівецький обласний драматичний театр і центральна вулиця Чернівців.

## ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

**Іван Франко**, характеризує новий напрям, що заявив про себе в українській літературі на межі XIX і XX ст., одним з його яскравих представників назвав Ольгу Кобилянську. Феноменально, що дівчина, вихована на німецькій літературі, дівчина, яка зростала в найглухіших закутках відсталого **Австро-Угорської імперії**, в оточенні мадяризованих або понімецьких міщан, знайшла дорогу до українського письменства, заявила про себе новаторськими пошуками в прозі. За спостереженням Дмитра Павличка, ми й сьогодні приходимо до творчості Кобилянської «по естетичну насолоду і по знання жіночого характеру, адже ж вона створила цілу енциклопедію жіночої душі».

### Горда і сильна духом.

Ольга Юліанівна Кобилянська народилася 27 листопада 1863 р. в невеликому містечку Гура-Гумора Кимпу-лунзького повіту в Південній Буковині (тепер Румунія). Батько, українець з Галичини, залишившись сиротою в 14 років, самотужки домігся посади урядовця-правника, тому й виховував дітей у пошані до праці, прищеплював акуратність при виконанні будь-якого завдання. Від матері, що походила з німецько-польської родини, дівчина успадкувала лагідність, ніжність, музичне обдаровання.

Дитинство Ольги минуло серед розкішної природи **Карпат**, яка вплинула на формування естетичних смаків.

Через переведення батька по службі родині довелося жити в кількох містечках карпатського передгір'я — Сучаві, Садгорі, а згодом у Кимпулунзі, де Ольга здобула початкову освіту німецькою мовою. Батько подбав, щоб дочка приватно вивчала й українську мову.

Формування Кобилянської як особистості відбувалося в складних умовах. Доводилося жити в німецько-румунському оточенні, і хоч у сім'ї й лунали польська та українська мови, проте поза стінами хати спілкувалася німецькою. Дівчина брала участь в аматорських виставах, співала, грала на фортеп'яно, багато читала — переважно твори німецьких і швейцарських письменників: Йоганна Готфріда Гердера, Йоганна Вольфганга Ґете, Фрідріха Шіллера, Готфріда Келлера, Генріха Ґейне, Фрідріха Шпільгаґена, Євгенії Марліт. Кобилянська почала писати вірші й оповідання німецькою мовою.

Пізніше письменниці дорікали за **німецький** спосіб мислення, залежність від німецької класики. Тому мав рацію Дмитро Павличко, який, відкинувши несправедливі обвинувачення окремих критиків, зазначав, що в тогочасних умовах німецька мова для Кобилянської була єдиним виходом у широкий духовний світ, без якого трудно піднятися на верхів'я мистецтва. «Німецька мова — це та вода, що повертала могутнє колесо душевного млина письменниці, де в кошах була засипана тверда і перлиниста пшениця почуттів і мислей з українського поля\*».

Завдяки самоосвіті, постійному самовдосконаленню Кобилянська ознайомилася з визначними явищами європейської культури. На її зростання вплинула й Софія Оку-невська, яка переконала вісімнадцятирічну Ольгу писати українською мовою, працювати для рідного народу. Тепер поряд з творами Федора Достоєвського, Івана Тургенєва, Ёнса Петера Якобсена, Генріка Ібсена в її життя ввійшли поезія Тараса Шевченка, проза Івана Франка, публіцистика Михайла Драгоманова.

З недавно опублікованих щоденників Кобилянської за 1883 — 1891 рр. постає багате внутрішнє життя творчої особистості, в якій щасливо поєдналися здібності письменника, музиканта, маляра, жінки тонкої душевної організації, людини гордої і сильної духом. Їй нелегко велося в задушливому світі вузьких меркантильних інтересів містечкових обивателів, звідси — висока туга за красою, пориви у світ гуманістичних ідеалів, які проймають усю її творчість.

Кобилянська писала, що в її творчій праці важливу роль відігравали особисті переживання і враження» Справді, і в ранніх німецькомовних оповіданнях та повістях («Гортенза», «Картина з життя Буковини», «Видиво», «Вона вийшла заміж»), і в пізніших, уже україномовних творах («Людина», «Царівна»,

«Некультурна», «Ніоба», «Через кладку»),— всюди просвічується образ авторки, багатий світ її спостережень і почуттів, винесених з реальної дійсності.

З 1891 р., коли сім'я оселилася в Чернівцях, Кобилянська входить у коло прогресивної інтелігенції, глибше знайомиться з українським літературним життям. З середини 90-х років друкуються її твори, на них відгукується критика, їх перекладають німецькою, польською, чеською мовами. Осип Маковей відзначав поєднання в прозі Кобилянської реалістичного й романтичного прийомів письма. Для неї багато важила поїздка до Львова на відзначення Франкового ювілею у 1898 р. Тоді вона познайомилася з багатьма діячами української культури.

Наступного року Кобилянська відвідала Київ, де зустрічалася з Миколою Лисенком, Михайлом Старицьким, Михайлом Коцюбинським. Незабутнє враження справила на неї поїздка до Канева, де вклонилася могилі Тараса Шевченка. За запрошенням родини Косачів гостювала на їхньому хуторі Зелений Гай, поблизу м. Гадяча на Полтавщині, щиро здружилася з Лесею Українкою. Велика поетеса високо оцінила новаторську прозу Кобилянської, познайомила з нею українську громадськість. З цього часу образ «великої, пишної», але «пригнобленої, скованої» України назавжди ввійшов у серце письменниці. Вона мріяла про нові подорожі на Наддніпрянщину, проте цим планам не судилося здійснитися. На заваді ставали напружена творча праця (на початку ХХ ст. були написані повісті «Земля», «Ніоба», «В неділю рано зілля копала», «Через кладку», «За ситуаціями»), хвороба та смерть матері, хатні обов'язки, розрив з близькими людьми, а головне — важка недуга внаслідок простуди. «Хвороба ця,— писала вона в 1927 р.— держиться мене й досі та не дозволяє брати участі в діяльності українського суспільства».

Важкими для Кобилянської були трагічні роки першої світової війни. Жила вона в Чернівцях, тремтіла душею за рідних та близьких, бо один брат попав у російський полон і страждав десь у Сибіру, а про долю другого не було жодної звістки. Матеріальні злигодні, постійне напруження, вічна тривога — «ох, як се все торгає нерви, підкошує здоров'я, а як ще до того пристане турбота о насущний хліб — ляг би в труну і навіки з утоми заснув! — писала Кобилянська в ті дні.— Поет в мені заховався. Лиш часом, як я присяду на лавочку під своєю хатою і дивлюся на чисте сине небо, мене така шалена туга опановує за тишиною і пером, що забуваю тоді все страшне теперішнє і сліджу душевними очима за тими картинами, що здійснюються десь із закутків душі».

Як і Василь Стефаник, Марко Черемшина, Степан Васильченко, Осип Маковей, Кобилянська гнівно засудила криваву бійню. їй особливо боліло, що у війні гинули не тільки солдати, а й мирні люди. Про це йдеться в її новелах «Назустріч долі», «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Снитися». Наснажені антимілітаристським пафосом, вони й сьогодні зберігають виховне значення.

Після розвалу Австро-Угорщини в листопаді 1918 р. Північна Буковина була окупована румунськими військами. Кобилянська важко переживає посилення національного гніту, насильницьку румунізацію краю. В 1922 р. були закриті кафедра української філології в Чернівецькому університеті, вчительські семінарії, українські гімназії, фахові школи. «Нема сонця в наших вікнах, нема і в душі»,— пише Кобилянська. Вона терпить скруту, живе в найманих помешканнях, проте намагається підтримувати зв'язки з місцевими літераторами, з чеськими видавництвами, де друкуються в перекладах окремі її твори.

Відрадою для Кобилянської було відзначення громадськістю Чернівців 35-річчя її літературної діяльності, вихід у Харкові в 1926 — 1929 рр. дев'ятитомного зібрання творів. У цей час було написано й кілька нових творів — оповідання «Вовчиха», «Любов до рідної землі», роман «Апостол черні». Коли в червні 1940 р. Північна Буковина возз'єдналася з Великою Україною, письменницю відвідали Микола Бажан, Петро Панч, Юрій Яновський, Андрій Малишко та інші київські літератори.

Та через рік Чернівці знову були захоплені румунськими військами. Воєнна жандармерія встановлює нагляд за Кобилянською. Окупанти готують над нею судову розправу, і тільки смерть, що настала 21

березня 1942 р., врятувала письменницю від ганебного судилища. Окупаційні власті заборонили опублікувати некролог українською мовою та промови над могилою.

У 1944 р. в будинку, де жила Кобилянська, відкрито меморіальний музей- У 1963 р. було широко відзначено 100-річчя з дня народження письменниці, її ім'я присвоєно Чернівецькому театрові, вулицям у містах Буковини. У 1973 р. відкрито також музей Кобилянської у с. Димка, де вона влітку відпочивала і на основі реальної події братовбивства написала славнозвісну повість «Земля». Український народ береже пам'ять про свою талановиту дочку: твори Кобилянської постійно перевидаються, досліджуються літературознавцями, вивчаються учнями та студентами.

### **Свіжість і сила таланту на теми духовного розкріпачення жінки.**

З іменем Кобилянської в нашій прозі пов'язане опрацювання нової теми — долі освіченої дівчини, яка не може змиритися з бездуховністю міщанського середовища. У ранніх неопублікованих творах з'являється образ начитаної дівчини-мрійниці, котра прагне до самовдосконалення («Гортенза»), порушується питання про право жінки на гармонійний розвиток, рівність з чоловіком у сімейному житті («Доля чи воля»). Свобода людини асоціюється в авторки з можливостями творити свою долю. Під впливом Софії Окуневської (Морачевської) та Наталі Кобринської на початку 80-х років Кобилянська захопилася ідеєю емансипації жінки, намагалася її художньо реалізувати в перших літературних спробах.

### **Царівна**

Проблема, порушена в «Людині», продовжується і глибше розкривається у повісті «Царівна» (1895). Її новизну Франко вбачав у тому, що тут вперше в українській прозі інтимна тема розкривалася «не на інтригах та любовних пригодах, а на психічній аналізі буденного життя пересічних людей».

Композиційна своєрідність твору полягає в тому, що він написаний у формі щоденника героїні Наталки Веркович. А це дало можливість авторці всебічно дослідити внутрішній світ інтелектуальної дівчини ніби зсередини. Не випадково критики називали «Царівну» то повістю почуттів (Осип Маковей), то «великим психологічним романом» (Леся Українка). У повісті письменниця знову вдається до протиставлення Наталки, її мрій і прагнень, її діяльності безкрилому, але агресивному обивательському оточенню.

Наталка, перебуваючи під опікою родини свого дядька, зазнає безліч принижень і утисків, але в опорі середовищу, яке всіляко прагнуло нівелювати її як особистість, гартується характер дівчини. Відстоюючи свої переконання, Наталка знаходить силу залишити родину, піти всупереч міщанській моралі служити, власними руками заробляти свій хліб і, зрештою, перемогти. Вона зуміла пережити зраду близької людини, не зломилася в поєдинку з світом лицемірства. Духовне зростання дівчини відбувається поряд з досягненням особистого щастя. Так героїня стала царівною своєї долі.

Впадає в око й інший цікавий момент: героїня власне самовдосконалення не мислить поза духовним відродженням людини взагалі. Тоді й починає виразніше окреслюватися ідея боротьби за нову людину, за торжество благородних етичних ідеалів. Давалося це дівчині нелегко, що тонко помітила Леся Українка: «Читаючи історію думки Наталчиної, я немов бачила перед собою історію цілого нещасливого нашого інтелігентного жіноцтва». Це висновок слушний, адже особиста перемога Наталки не означала подолання суспільної несправедливості. Залишається точним й інше спостереження Лесі Українки, яка красу повісті вбачала насамперед у глибокому і водночас тонкому дослідженні психіки молодої інтелігентної жінки.

**Природа і мистецтво в житті людини.** Духовно обдарована від народження, Кобилянська глибоко відчувала багатство і красу природи рідного краю, розуміла її вплив на людину. Згадуючи роки юності, вона писала, що бували цілі місяці, коли не пропускала жодного дня, щоб не піти чи не поїхати верхи в гори, відкрити там якийсь новий чарівний закуток, сполохати птаха, перебрести босими ногами спінений потік.

Не дивно, що тема природи і людини стала наскрізною в її творчості.

У німецько- й україномовному варіантах відоме оповідання «Природа» (1895) написане на основі вражень від виходів у гори, отже, автобіографічне. Показуючи зустрічі міської панночки і гуцульського легіня серед пишної карпатської природи, заглиблюючись у психіку героїв, письменниця показує відмінність між ними, зумовлену умовами виховання дівчини і нічим не спотвореними життям сина диких гір. Хоч життя гуцула зовні одноманітне, проте в ньому більше змісту, ніж у вилощених, проте внутрішньо порожніх містечкових паничів.

Така ідея оповідання відтінюється й пейзажними описами. Героїня зізнається, що в горах набиралася сили й терплячості, святкувала свої «золоті години побіди», коли вибиралася на небезпечні, стрімкі скелі, «придивлялася зблизка вірлові, його чорним, іскристим, ворожим очам, його чатуючій, наперед нахиленій поставі».

Про «чудову жінку, вірну, чисту дитину природи, що, мов сестра смерік», поміж ними проживала, йдеться у новелі «Некультурна» (1897). Гуцулці Парасці ніколи не сумно, навіть взимку, коли тижнями людей не бачить, а сніг січе по вікнах хатини, вітер завиває за стінами. Навпаки, у кожну пору року «багата гірська зелень» додає їй сили, зміцнює здоров'я, збагачує духовно.

З живих темних очей жінки «б'є безжурність, з кож-дого руху, з інтонації голосу сила непригнетеного життя, гумору, а zarazом — дитяча наївність». Десятки років прожила вдовиця в самотині, не здобула ніякої освіти, щодня працювала, проте зберегла не тільки силу духу, а й зовнішню привабливість. Параска вражала внутрішньою красою, «повною дикого, невиробленого артизму і вічної молодості, що пробивалися ще дотепер однаково сильно в кождім її слові, в погляді її мудрих блискучих очей, в кождім руху її стрункої постаті, а найбільше в живих рухах її голови, що все прибрано кокетливо в червоно-квітчасту хустку».

Леся Українка писала, що ліс і гори є рідною стихією Кобилянської, саме при їх зображенні вона «дає повний розмах крилам своєї фантазії» і цим самим створює відповідний настрій. У слухності спостереження критика переконуємося при знайомстві з новелою «Битва» (1896), може, одним з найкращих творів нашої прози, де подано одухотворені картини гірської природи.

Знищення промисловою фірмою могутнього лісу в Буковинських **Карпатах** передано з винятковою силою художньої персоніфікації. Перший удар сокири по старій смереці покотився луною підгір'ям. Дерева спочатку затамували дихання, а потім між ними прошелестів «стривожений шепіт, зітхання, врешті піднявся шум, немов від вихру». Голоси дерев наповнили повітря, що «аж ставало лячно», піднялися під хмари, «загуркотили бурею». З неба досипалися «тяжкі краплі дощу», блискавиці «летіли в смереки», а «грим пробував розсаджувати гори». Як бачимо, Кобилянська майстерно використовує прийоми імпресіоністичної образності, чим досягає глибшого реалістичного змалювання трагічної картини загибелі лісу. Сили природи не зупинили вбивць: одне за одним падали столітні дерева, гори були «обсіяні їх трупами», «одні коло одних, голова об голову, групами або одне верх другого».

Донесенню задуму письменниці до читача сприяє жанрово-композиційна структура твору. Новела складається з дванадцяти фрагментів, кожний з яких несе самостійне образне навантаження, водночас розділи органічно поєднані емоційною тональністю. Тому й відносила Леся Українка «Битву» до «симфонічного» жанру, де змальовані картини постійно супроводжуються ліричними відступами. Персоніфіковані пейзажні описи і душевні переживання автора зливаються в новелі «в одну нероздільну гармонію».

Новела й сьогодні не втратила виховного значення: це один з кращих творів, що всім своїм пафосом спрямований на захист природи. «Битва» справедливо вважається перлиною лірики в прозі, одним з найкращих зразків цього жанру у всесвітньому письменстві.

Письменниця знаходила душевну рівновагу також у малярстві та музиці, намагаючись «усіма силами заспокоїти в собі ненаситну жадобу краси». Роздуми про мистецтво вона певною мірою втілила в новелах

«Ітротілі рьапіазіє» (1895), тобто фантазія-експромт, та «Уаіве те-Іапсоїдіє» (1898), в перекладі — меланхолійний вальс.

Героїня першого твору з дитинства відчувала незбагненну силу згармонізованих звуків. Урочисті церковні дзвони, дзиччання бджіл над вулицями, гуркіт громовиці — ці образи викликали в її уяві картини пережитого.

Особливо вразила дівчину справжня, висока музика. У новелі простежується зміна естетичних переживань героїні. Виконуючи фантазію-експромт, піаніст спочатку ніби бавився з інструментом. «Тони звучали, немов здавлений, пристрасний сміх, так, немов сміх жіночий, однак не сміх щасливий...» Опісля — обидвома руками. І тепер розляглися тони пориваючої, неописаної, якоїсь немов морозячої краси...» Висока музика назавжди увійшла в пам'ять героїні: досить їй почути цю п'єсу, як душа сповнювалася слізьми.

Другий твір викликає інтерес постатями нових жінок-інтелектуалок, що почали з'являтися в західноукраїнському житті на зламі століть. Пристрасна, невірноважена художниця Ганнуся, що мріє про **Італію**, де зосереджені незрівнянні витвори мистецтва. Багата внутрішнім духом Марта, яка хотіла б бути вчителькою, вихователю дітей, зрештою, доброю господинею в своїй хаті. Талановита піаністка Софія, мрії якої про навчання в консерваторії не здійснилися. Долі цих жінок яскраво відтінюються мелодією меланхолійного вальсу.

Новела засвідчує демократизм світоглядних позицій письменниці. Малярка з деякою погордою ставиться до Марти, яка, мовляв, може стати «стовпом родини», але їй не зрозуміти «нюанси артизму». Із твору випливає, що саме звичайна дівчина глибше сприймає все духовне, бо наділена якостями і жіночності, і високої інтелектуальності. Взагалі ж у новелі створено образи нових жінок, яких ще було небагато в тогочасній Буковині.

Розкриваючи таємниці творчої лабораторії, письменниця зазначала, що всі «дрібні поезії в прозі» — це «краплі» її крові. Виникали ті фрагменти, етюди, новелетки тоді, коли авторка гостро відчувала несправедливість не тільки в ставленні до себе, а й до інших. Правда, ніколи не висловлювала обурення, протесту, скарг, хоч їй часто кривди дуже боліли, а тільки «плакала поезіями в прозі\*».

#### ВІЧНА ТЕМА ВЛАДИ ЗЕМЛІ

Хрестоматійним твором нашої літератури стала повість «Земля» (1902), в якій Кобилянська на основі реальної трагедії братовбивства, що сталася восени 1894 р. в селі Димка поблизу Чернівців, порушила вічну тему влади землі над селянином.

З'ясовуючи причини виникнення і кристалізації задуму твору, письменниця відзначала, що дворічне життя в згаданому селі дало їй змогу глибше зрозуміти селянську душу, і навіть страшний злочин, що стався в родині хлібороба, не похитнув її віри в селянина. «В суті речей — гей, яке багатство, яка свіжість, яка глибінь криється, який гарний матеріал на будучність», — так вона характеризувала селянство.

Реалізуючи незвичайну життєву тему, Кобилянська всебічно зображувала життя хлібороба. Трагедія в конкретній родині привернула увагу письменниці до з'ясування її причин, до глибокого дослідження внутрішнього світу і дітей, і батьків. Так постала широка картина суспільних і родинних стосунків у буковинському селі, так на українському матеріалі реалізовувалася одвічна глобальна тема залежності селянина від землі.

Ще до появи повісті Кобилянської Іван Франко в статті «Влада землі в сучасному романі» (1891) писав, що обрана ним дослідницька тема і тема, опрацьовувана в літературі, була гострою, пекучою, завжди живою. В ній узагальнювався широкий спектр болісних суспільних взаємин, які мають загальнолюдське значення. Історія літератури свідчить, що при змальованні хлібороба в поле зору письменників потрапляє безліч питань, які стосуються людини взагалі.

На думку критика, діапазон відчуттів митця, який реалізовує цю тему, масштаби його спостережень мають бути дуже широкими. Він покликаний охопити найрізноманітніші ситуації, з'ясувати причини конфліктів, відтворити в деталях усе, що стосується певної події, узагальнити роздобуте «чи то з власних спостережень, чи добуте з книжок». Кобилянська, як і інші її попередники, котрі писали про селянина (Оноре де Бальзак, Еміль Золя, Лев Толстой, Іван Франко, Владислав Реймонт), глибоко осмислює сутність людського буття, причому болі, терпіння, сподівання хлібороба пропускає через власне серце. Жах трагедії вражає насамперед тому, що сталася вона в родині добрих, працьовитих, порядних господарів. Іво-ніка і Марійка, поки стали власниками свого поля, багато витерпіли. Тепер вони також важко працюють, але втома поєднується й з радістю, бо хліборобство приносить достаток, заспокоює серце.

Селянин щасливий, бо сусіди називають його добрим господарем. Тому Федорчуки навіть гадки не мають про якийсь спочинок, вони, «наче чорні воли», тягнуть свого плуга з ранку до ночі, лиш би віддячити землі-годувальниці за хліб і щастя, які вона дає. Праця на землі — це сенс їхнього життя.

Найщиріші сподівання батьків пов'язані з тим, щоб і обидва сини так само шанували землю, ревно працювали на ній. Та вони серцем відчують, що цим надіям не здійснитися, бо молодший Сава не хоче йти їхнім шляхом. Помітивши, що Сава байдуже ставиться до господарювання, до покликання хлібороба (він думає про хату тоді, «коли мамалиґа на кружок вивернеться»), тягнеться не до своїх, а до чужих та ще й негарних людей, став красти), батько переймається тривогою. Все ж він плекає надію, що син помудрішає, навернеться до землі.

Відповідно до вироблених селянством моральних, соціальних норм Івоніка намагається вплинути на непуцячого сина найголовнішим стимулом — правом власності на землю. Батько застерігає Саву, що при такій його поведінці він може залишитися без власної ниви. Так настає рішучий поворот у розвитку теми. Хоч Сава, енергійний, розбишакуватий, охочий до блукання з рушницею полями й лісами, не міг навіть у уяві побачити себе в щоденній одноманітній праці хлібороба, проте добре розумів, що легкого життя без землі в нього не буде. Так у його свідомості визріває план: якщо залишиться єдиним сином, то батькова земля перейде йому в спадок, що б там не було.

Письменниця поступово, але неухильно обґрунтовує можливість злочину, акцентуючи на відповідних психічних якостях Сави. Той без будь-яких хвилювань міг застрелити зайця чи птаха, вбити без будь-якої потреби, отже, звикав до пролиття крові. Докори брата Михайла за зв'язок із злодійкуватою Рахірою розлютовують Саву. Він тягнувся до Рахіри не тільки тому, що її любив, а й тому, що в її сім'ї не трусилися над копійкою, вели розгульне життя. Все ж Рахіра прямо заявила парубкові, що без землі їхнє щастя неможливе.

Тепер Сава опинився перед вибором. Щоб не втратити Рахіри, він іде на страшний злочин братовбивства. Ясно, що трагедія одним махом зруйнувала родину Федорчуків, принесла всім нечувані страждання. Влада землі жорстко поглумилася над господарями. Як не дивно, але безмежне горе викликало в батька вибух гніву проти обожнюваної землі: йому здалося, що земля глузує з нього, сміється «страхітливим сміхом». І тоді Івоніка «ревнув нараз страшним голосом, погрозивши п'ястком: «Не смійся!!.»

З головною темою пов'язана тема солдатчини, досліджувана в повісті у традиційному річищі, прокладеному народними піснями, творчістю Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Юрія Федьковича, Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного. Звістка про «царську службу» приголомшила батька. Щоб відкупити сина, свою єдину надію, він продає воли, дає хабара урядовцеві, та все ж не врятує Михайла від солдатчини. Важко переносить службу парубок: «Щохвилі чути — там один умер, тут побив кінь якогось на смерть... Там якийсь стратився... Ми нічого іншого як собаки!» — гірко скаржиться батькові Михайло на свою недолю.



Кобилянська з винятковою силою психологізму передає виблене упродовж багатьох поколінь ставлення українського селянства до служби в арміях чужих йому держав. Тому Івоніка не вірить словам чиновника, що цісарське військо допоможе юнакові побачити світ і набратися «науки». Батько серцем відчуває, що віддати сина в солдати означає «стратити його» якщо не назавжди, то на довгі роки, означає приректи його на страждання. Справді, людина, досі вільна у своїх вчинках, потрапивши до казарми, змушена була ламати себе у всьому, звикати до «машинальності касарняного життя».

Багато творів написано про селянство. З повістей і романів французьких, російських, польських письменників, з творів попередників Кобилянської в українській літературі хлібороб висловлював свої болі й сподівання. Та тільки в «Землі» було всебічно розкрито характер самого процесу мислення хлібороба, тільки в цьому творі вперше було висвітлене його нелегке життя в триєдиному вимірі — соціальному, національному й психологічному.

Повість Кобилянської стала подією в українському літературному житті. Коцюбинський писав авторці: «Я просто зачарований Вашою повістю — все, і природа, і люди, і психологія їх — все це робить таке сильне враження, все це виявляє таку свіжість і силу таланту, що, од серця дякуючи Вам за пережиті емоції, я радів за нашу літературу». А на думку Франка, «Земля» зберігатиме «тривале значення і як документ способу мислення нашого народу».

### **Гімн високому людському почуттю**

Перше десятиріччя ХХ ст. у творчій діяльності Кобилянської позначене листуванням і особистим знайомством з болгарським письменником Петком Тодоровим. Саме він зорієнтував Кобилянську на глибше вивчення народної поезії, на освоєння її скарбів у художній творчості. А побувавши на виставі драми Старицького «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», письменниця захопилася глибоким психологізмом однойменної пісні, що була покладена в основу твору. Мотив і образність пісні легендарної Марусі Чурай нашттовхнули її на створення повісті «В неділю рано зілля копала» (1909).

У повісті простежується мотив пісні, власне, одна з її сюжетних ліній, пов'язана з коханням Гриця до двох дівчат і його трагічною смертю перед весіллям. Проте в повісті важливу роль виконує й життєва історія матері Гриця — циганки Маври, що дало авторці змогу висвітлити морально-етичні норми, якими керувалися в циганському таборі. Так у повісті переплелася життя двох народів — українських гуцулів і циган, і такий ракурс художнього бачення письменниці забезпечив новизну в інтерпретації відомого фольклорного сюжету, відмінність її повісті від інших, оснований на ньому літературних творів.

Повість Кобилянської побудована на буковинському матеріалі. «Особи,— як зазначала письменниця в автобіографії «Про себе саму»,— це типи з дійсного життя, які я пізнала в горах: циганку Мавру, старого Андронатого, її батька, Гриця, одного молодого знаного мені одинака-гуцула, а решту домалювала фантазія. Почування плили з власних грудей, чар природи робив своє, а думки укладалися самі з себе на папір».

Повість за характером окреслення персонажів, розгортанням конфліктів, змалюванням природи є твором романтичним, в якому широко використовується імпресіоністична поетика. Трагічність любові Гриця пояснюється роздвоєністю його натури, зумовленої циганською вдачею, душею, яка постійно «хитається». Парубок, що зріс у горах вільним, як птах, що успадкував од діда любов до музики, палко закохався в таку ж волелюбну дівчину. Та Гриць не зміг зрозуміти душевне багатство Тетяни, і в цьому — драматично-трагічне забарвлення образу.

Непостійність Гриця, роздвоєність його почуттів у ставленні до гордої, одчайдушної Тетяни і м'якої, ніжної Настки — ось ті причини, що привели парубка до передчасної смерті. Тетяна полюбила Гриця, бо вважала, що він гідний її високих почуттів. Однак сподівання не здійснилися, і дівчина, оберігаючи свою любов, намагаючись подолати те лихо, що «в нім сховалось», mimo своєї волі стала причиною загибелі коханого.

Помер Гриць, стали нещасними і його мати, й обидві дівчини. Своєрідним поясненням трагедії звучить у творі думка про «гріх», що зумовив нещастя, яке впало на всіх. Це «гріх» Маври, яка породила «незаконного» сина і каралася за нього все життя. Мати впродовж багатьох років нічого не знала про свого сина, вона ж певною мірою спричинилася до його передчасної смерті. Материн «гріх» позначився й на поведінці Гриця, бо зростав без її повчань, її науки, а отже, й не сприйняв понять про добро і зло, вироблених народною етикою.

Твори Кобилянської, зокрема й повість «В неділю рано зілля копала», засвідчують властиве літературі явище дифузії, тобто взаємопроникнення всіх трьох способів художнього зображення — епічного, ліричного і драматичного. В епічних творах, де предметом змалювання є безупинний рух життя, де все тримається на сюжетній організації художнього матеріалу, виразно виявляється лірична емоційність у показі поведінки персонажів. Автор переживає, змальовуючи події, які його схвилювали.

Взаємопроникнення лірики й епосу особливо відчутне в авторських відступах, пейзажних картинах, при передачі почуттів і роздумів людей.

Важливу роль в епічному творі виконують також драматичні елементи — внутрішні монологи, діалоги, полілоги, їм може належати одне з чільних місць, але це кардинально не змінює жанрової природи розповідного твору, бо в ньому драматичні компоненти завжди підпорядковані особі автора, присутність якого й визначає належність твору до епосу. У творах Кобилянської, наприклад, за допомогою монологів, діалогів, полілогів передаються гострота соціально-психологічних конфліктів, складності й суперечності переживань персонажів, їхніх вчинків.

#### **Пишна троянда в саду Української літератури.**

Так образно визначив Михайло Старицький місце Кобилянської в літературному процесі. Ця характеристика вказує на особливості індивідуального стилю видатної письменниці — неповторну шляхетну жіночність у змалюванні найрізноманітніших, навіть звичайних, буденних, в то й трагічних сторін дійсності; яскраву метафоричність художнього бачення; високий пієтет у ставленні до людини, схиляння перед її духовністю; широкий політ думки. Справедливо писала критика про «талант, свідомий своєї мети, тобто обдарованість письменниці, повністю підпорядковану завданням возвеличити рідний народ, піднести культуру його художнього слова.

Іван Франко не випадково поставив Кобилянську на чолі «нової школи» в українській літературі: в її творах вперше поведінка людини пояснювалася внутрішніми, психічними імпульсами. Глибока таємниця людської душі під пером письменниці відкрилася читачеві. Й тоді буденний потік життя отеплився щирим почуттям, що надало її творам емоційної схвилюваності. Завдяки цьому твори Кобилянської, засновані на українському національному матеріалі, піднесли загальнолюдські цінності. А це ті якості мистецьких витворів, які переживають свого автора надовго, може, й навічно входять у всесвітню художню скарбницю.

## ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА – повіст «ЗЕМЛЯ»

### ІСТОРІЯ НАПИСАННЯ

Повість «Земля» висвітлює одвічні проблеми — людини і землі, злочину й кари, батьків і дітей. Трагічна історія родини Федорчуків — це новітня інтерпретація християнського мотиву братовбивства, хоч і написана за реальними подіями, що відбулися в с. Димка, де жила якийсь час О. Кобилянська. Цьому творові притаманні глибокий психологізм та символізм у розкритті образів. «Земля» О. Кобилянська історія написання Письменниця Ольга Кобилянська почала працювати над повістю «Земля» 1895 р. Твір було завершено в 1901 році, а в 1902 році уперше надруковано в журналі «Літературно-науковий вістник», т. XVIII, кн. 4-6. Того ж року книга вийшла окремим виданням у Львові. За життя авторки повість видавалася ще й у Коломиї (1913), Лейпцігу, Києві (1919), а також у Радянській Україні (у 1926, 1929, 1940 роках). Свою повість авторка присвятила батькові Юліанові Я. Кобилянському. Перша частина складається з 32 розділів. Роботу над другою частиною повісті в силу багатьох причин письменниці довелося припинити. В основу повісті лягла подія, що сталася восени в 1894 році в селі Димці (тепер Глибоцький район, Чернівецької області), де син селянина убив свого старшого брата, щоб самому дістати в спадщину батькову землю. Прототипами героїв повісті стали члени родини Костянтина Жижицяна — Михайло і Сава (у повісті — Федорчуки). Сава Жижицян згодом емігрував до Канади, де й помер. Прототипом Рахіри стала Маріука Магас. Анна списана з наймички Кобилянських. В автобіографічному нарисі «Про себе саму» вона писала: «Факти, що спонукали мене написати «Землю», правдиві. Особи майже всі що до одної також із життя взяті. Я просто фізично терпіла під з'явиськом тих фактів, і коли писала — ох, як хвилями ридала!...»

### АНАЛІЗ

**«Земля» — це соціально-психологічна повість** Ольги Кобилянської, один із найкращих творів про селянство не лише в українській, а й у світовій літературі. Поклавши в основу твору дійсні факти, письменниця створила глибоко індивідуалізовані образи селян, усім своїм еством пов'язаних із землею-годувальницею, засвідчила проникливе розуміння їхньої психології.

**Літературний рід:** епос

**Жанр:** соціально-психологічна повість

**Літературно-мистецький напрям:** символізм (модернізм)

**Епіграф Юнос Лі:** «Кругом нас знаходиться якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, вона найглибша.»

**Тема:** зображення трагедії братовбивства, що сталася в селянській родині Федорчуків.

**Ідея:** земля повинна бути для людини, а не людина для землі.

**Провідні мотиви:** біблійний мотив братовбивства (комплекс Каїна), першогоріх і людина; фатум.

**Передісторія твору:** у селі Димка в сім'ї Жижицяна молодший син Сава убив брата Михайла через землю.

**Головні герої:** Івоніка Федорчук та його дружина Марічка, їхні діти — Михайло Федорчук та Сава

Федорчук, циганка Рахіра, її батько Григорій, заможний ґазда Василь Чоп'як, його дружина Докія і дочка Парасинка, чоловік Парасинки Тодорика, наймичка Анна.

**Тема** повісті перегукується з народною піснею «Кров людська — не водиця, проливати не годиться». Використано детективний прийом у творі (немає прямої вказівки на вбивство).

**Проблематика:** О. Кобилянська художньо досліджує на українському матеріалі біблійний мотив про Каїна й Авеля — братовбивство як першозлочин. Отже, тема повісті — трагедія братовбивства, що сталася в селянській родині Федорчуків; ширше — тема влади землі над селянином, над людиною. З головною темою пов'язана побічна — тема солдатчини, страждання українського селянства на службі в арміях чужих йому держав, досліджена з винятковою силою психологізму.

**В основі твору** — морально-етична проблематика, заглиблення у філософську й навіть містичну царину. Промовистим є епіграф до повісті, взятий з твору норвежця Юнаса Лі (поданий німецькою мовою): «Кругом нас знаходиться якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, вона найглибша». Таким чином наголошується, що хоч проблема власності на землю соціальна, авторка акцентує на морально-етичних проблемах, і для неї важливо пояснити причини того, що сталося, дослідити психологію кожного персонажа.

#### **Письменниця порушує проблеми:**

сакральньо-містичний зв'язок людини і землі

влада землі над людиною

фатум, влада долі над людиною

життя і смерть

гріх і святість

злочин і спокута

любов і ненависть

сумлінна праця на землі як священний моральний обов'язок, єдиний засіб і виправдання буття селянина

**Головна ідея** повісті сформульована у словах: «земля повинна бути для людини, а не людина для землі». Твір проймає життєдайна віра в духовне розкріпачення людини, в перемогу світлих начал життя.

#### **Цікаві факти про повість «Земля»**

Ольга Кобилянська розпочала писати продовження повісті «Земля», але цей намір не був реалізований. Повістю «Земля» Ольга Кобилянська започаткувала символізм як модерністську течію в українській літературі.

Повість «Земля» було інсценізовано у Чернівецькому українському музично-драматичному театрі імені О.Кобилянської.

За повістю «Земля» на київській кіностудії імені О. П. Довженка у 1954 році було створено однойменний художній фільм.

Повість «Земля» було перекладено багатьма мовами світу.

До повісті «Земля» відомий художник С. Адамович створив ряд гравюр.

#### **Сюжет**

Головними дійовими особами твору є заможний селянин Івоніка, його дружина Марія та їх сини — Михайло й Сава. Значну роль у розвитку сюжету відіграють образи Анни (коханої Михайла) й Рахіри

(коханої Сави). Основною сюжетною лінією повісті є переживання батьків — Івоніки й Марії. З цією лінією органічно зв'язані дві інші — кохання Михайла й Анни та Сави й Рахіри. В розлогій експозиції, перед читачем постає пейзажна картина: село Д. із панським лісом по західній його частині. Читач знайомиться також із заможною газдинею Докією Чоп'як, із її нелегкими роздумами про долю єдиної дочки Парасинки, яку турботлива мати хоче якнайшвидше видати заміж, бо в разі своєї можливої смерті, її чоловік- «пияк і марнотратець» Василь, може залишити доньку ні з чим, розтринькавши родинне майно. Найкращим нареченим для Парасинки був би Михайло Федорчук, син Івоніки, бо й землі їхні межують. Але не без вагань відмовляється від думки про цей шлюб, адже Михайлові треба йти на трирічну службу до війська, а за цей час Докія може й померти. Тож Докія зупиняється на синові багатого односельця Онуфрія Жемчука Тодориці, який хоч і не був таким показний, як Михайло, але теж працювятий і дбайливий, а головне — єдиний син заможних батьків. Далі дія переноситься на весілля Парасинки і Тодорики. Читач знайомиться з братом Докії — «старим парубком» Петром, панською наймичкою Анною, Михайлом Федорчуком, що був на весіллі дружбою, а також його батьком Івонікою, який у щирій розмові з Докією розповідає про синів, про своє нелегке життя з Марійкою, про їхню тяжку працю, завдяки якій стали заможними господарями, але жодної розкоші собі не дозволяють, тремтять над нажитим добром, особливо над землею. Їх особливо турбує те, що нікому буде обробляти землю, коли Михайла заберуть у військо. Івоніка без вагання вирішує дати пару биків тому, хто допоможе Михайлові залишитися вдома. Але його намагання марні — Михайло змушений йти до цісарського війська. Тут же, на весіллі, Михайло звертає увагу на Анну, яка не може відвести очей від показного хлопця. Він запрошує дівчину до танцю, але через обірвану струну музика змовкла, а руки Михайла і Анни так і не поєдналися. Михайло розуміє, що батьки навряд чи схвалять його почуття до наймички Анни, адже в них своє розуміння щастя дітей; вони ніколи не погодяться, щоб їхній син одружився з бідною дівчиною. Так окреслюється конфлікт між батьками і дітьми. Зав'язка сюжетної лінії завершується у третьому розділі, де Михайло й Анна зустрічаються в полі. Розвиток дії пов'язується з перебуванням Михайла у війську. З сьомої глави розповідається про страшні знущання офіцерів над солдатами австро-угорської армії, особливо над колишніми українськими селянами, що не розуміли німецької мови, якою користувались офіцери. Паралельно розвивається сюжетна лінія Сави — Рахіри, яка має великий вплив на юнака. Батьки засуджували сина за намір одружитися з двоюрідною сестрою по матері. Однак головною причиною їх ворожого ставлення до Рахіри була її бідність. Батько Рахіри походив з циган, був безземельний, жив з випадкових заробітків. Сама Рахіра не любила працювати, була злодійкуватою й хитрою. Тож Івоніка дає зрозуміти Саві, що в разі непослуху може позбавити його належної тому частки землі на користь Михайла. Коли ж Сава всупереч волі батьків хоче одружитися з Рахірою, то вона цілком резонно остерігає його: «Як не будеш мати землі, то не зможемо побратися! З чого нам жити?» Так старший брат став на заваді молодшому, викликаючи в того почуття заздрості й ненависті. Рахіра, довідавшись, що Анна чекає дитину від Михайла, спробувала висварити її, проте дістала відсіч. У події втручається Сава, обіцяючи помститися Анні. Драматизм дії зростає, наближаючись до кульмінації. Діставши відпуску з війська, Михайло таємно зустрічається з Анною. Розуміючи, що батьки будуть проти його шлюбу з Анною, Михайло вирішує просити їхньої згоди на свої іменини, у день свого небесного покровителя святого Михайла. Одної ночі Сава з Михайлом пішли в ліс за деревом, щоб полагодити пліт. На другий день Михайла знайшли в лісі вбитим. Драма, що розігралася в лісі, у творі не показана. Головну увагу письменниця приділила зображенню реакції, яку викликала страшна подія в головних персонажів твору та в односельців. У цій частині повісті розвиток душевних переживань героїв досягає своєї кульмінації. Івоніка майже відразу запідозрює Саву в убивстві, але не виявляє цього, бо боїться втратити останнього сина. Цим і пояснюється, що під час огляду комісією трупа він блискавично сховав кулю, яка випала з плечей Михайла. Під час похорону чути розмови, з яких видно, що селяни знають вбивцю, але не виявляють цього, бо жаліють батьків. На кладовищі чути плачі, зойки.

Івоніка звертаючись до Михайла, в розпачі говорить: «Не для тебе, синку, була вона, а ти для неї! Ти ходив по ній, плакав її, а як виріс і став годний, вона отворила пащу й забрала тебе! Дурень ти був на ній, дурень...» Івоніка почав втрачати віру в те, що він є господарем землі. Він відчув її владу над собою, відчув себе її рабом. Вже тут починається розв'язка сюжету, яка логічно впливає з кульмінаційної частини. В останніх трьох розділах розповідається про те, що сталося через шість років. Івоніка підтримав Анну, що вийшла заміж за Петра, які вирішили вчити свого малого сина, щоб відірвати його від землі.

## ЖІНОЧІ ОБРАЗИ

Повість «Земля» Ольга Кобилянська присвятила своєму батькові Юліанові Кобилянському. Жіночі образи у повісті «Земля» виписані рукою справжнього майстра. Героїні твору різні, хоча й виростили в одному селі, в однакових соціальних умовах. Особливо яскраво різниця в характерах простежується в образах Анни і Рахіри. Анна и Рахіра народилися й виростили в бідних сім'ях, однолітки з різних причин не приймали їх у свої товариство, хлопці не сприймали їх обох за своїх майбутніх дружин. Але ці дівчата абсолютно протилежні і за характерами, і за зовнішнім виглядом, і за світосприйняттям. В очах однієї — сум і сльози, на устах у другій — постійні прокльони; одна є втіленням добра, жіночності, а друга — це образ жінки-спокусниці, яка штовхає свого чоловіка на злочин і разом із ним опиняється за межами добра.

### Характеристика Анни

Анна жила з матір'ю і старшим братом, які постійно принижували її, відбирали зароблені гроші, навіть піднімали руку на дівчину. Пані, у якій служила Анна, жаліла свою працюовиту робітницю й віддавала їй свої речі. Анна намагалася ходити чепурно, завжди була охайно й красиво зачесана. Дівчина могла покладатися тільки на себе, а тому завжди шукала заробіток, Вона прагнула простого жіночого щастя і відповіла взаємністю на почуття Михайла Федорчука. Від природи Анна відзначається стриманістю, лагідністю, добрим ставленням до людей. Вона боялася Саву, коли той почав переслідувати її, намагалася уникати молодшого брата Михайла, але після смерті коханого сама напала на вбивцю, привселюдно звинувачувала його і братовбивця тікав від дівчини, ховався від неї, ненавидів і боявся слабку вагітну жінку.

### Характеристика Рахіри

Зовсім іншими фарбами виписує письменниця образ Рахіри. Її мати — рідна сестра Марійки Фелорчук, а батько — вихідець із циганської родини. Сім'я Рахі-ри жила бідно, але батьки й не намагалися поліпшити своє життя. Рахіра виростила нахабною, 'злодійкуватою, безсоромною й цинічною. Немита, нечесана, вона чіплялася до хлопців, азе вони тільки сміялися з неї. Жоден не тільки не залицявся до дівчини, але навіть танцювати з нею ніхто не хотів. І тільки Сама Федорчук зійшовся зі своєю двоюрідною сестрою, дослухався до її порад, а Рахіра хитро використала його найгірші риси характеру. Хлопець почав пити горілку, виносив із лому для коханки речі, не слухав ні порад матері, ні погроз батька, не звертав уваги на людський поголос. Рахіра відверто насміхалася з рідної тітки, підбурювала Саву знущатися з Анни, а заради землі вона намовила своїй коханця вбити брата Михайла. Рахіра вийшла заміж за Саву, але так і не стала щасливою, адже обоє вони не знали спокою. Циганка «вимила з нього душевну благородність до останньої краплі», а Сава корився її «невидимій, залізній силі, хоч і не знав, що се таке». У повісті «Земля» О. Кобилянська предметом дослідження вибрала не зовнішні факти й події, а внутрішній світ героїв. Особливо яскравими у творі, на мою думку, є образи Анни й Рахіри, які побудовані на контрастних рисах характерів цих дівчат. Уміння тонко проникати у внутрішній світ героїв свідчить не тільки про майстерність письменниці, але й про її тонку душевну організацію.

# Творчість Ольги Кобилянської: проблема психології надлюдини.

*На українському ґрунті ідею надлюдини у своїх творах втілювала буковинська письменниця Ольга Кобилянська,*

Психологія ХХ століття є передусім психологією особистості. Розвиток ідеї особистості призводить до виникнення ідеї надлюдини. Ідею надлюдини, яку розробив німецький філософ Фрідріх Ніцше, італійський учений П. Мантегацца відносить до екстазів могутності й діяльності. Він вважає, що ці екстази є найскладнішими, вони найважче піддаються визначенню, тому їх психологічний аналіз є дуже сміливим завданням.

У своєму міфі про надлюдину Ніцше впроваджує культ сильної особистості, яка наодинці бореться з вадами сучасності, й романтичну ідею "людини майбутнього". Філософія Ніцше вплинула на різні напрями західної думки ХХ століття - філософію життя, прагматизм, екзистенціалізм, а також на письменників кінця ХІХ - початку ХХ століття.

**На українському ґрунті ідею надлюдини у своїх творах втілювала буковинська письменниця Ольга Кобилянська.** Народилася Ольга Юліанівна 27 листопада 1863 року в містечку Гура-Гумора на Буковині в родині дрібного урядовця. Через складні матеріальні обставини закінчила лише чотири класи початкової німецької школи. В досить ранньому віці О. Кобилянська почала писати вірші німецькою мовою. Тією ж мовою написала перші свої оповідання. У 1886-1887 роках Кобилянська написала першу повість "Вона вийшла заміж", також німецькою мовою, але пізніше під впливом Софії Окуневської почала писати українською мовою, і згадана повість дістала в українському варіанті нову назву "Людина".

Повість "Людина" була надрукована в журналі "Зоря" у Львові (1894 р.). Досить яскраво показана психологія надлюдини в повісті "Царівна", яку Кобилянська почала писати в 1888 році в Кимполунзі, а закінчила в Чернівцях в 1895 році. Окрім "Царівни", психологічний аналіз надлюдини Кобилянська дала в збірці "Покора" (1899 р.) та повісті "Через кладку" (1905 р.).

Необхідно зазначити, що не лише Ніцше мав вплив на буковинську письменницю. В автобіографії "Про себе саму" Ольга Кобилянська засвідчує: "Західна культура впливала на мене своїми літературними творами. Готфрід Келлер, перед ним - Шпільгаген, виховуюча німецька повістярка Е. Марлітт, З. Вернер, з скандинавців - І. П. Якобсен, пізніше - великий психолог Герман Банг, Гамсун, Гейерштам і т. ін. Щодо Ніцше, то правда, він мене займав своєю глибиною й деякими думками на будуче (майбутнє. - І. Д)".

Про вплив Ніцше на творчість Кобилянської писали М. Грушевський, О. Маковей. Грушевський оцінюючи повість "Царівна", зазначав, що авторка "досить механічно" змодернувала свою "старосвітську історію про "сандрільону" - царівну-сирітку, що "поневіряла світом, таки доходить щастя" - при помочі національного і жіночого питання та філософії Ніцше".

Подібні думки були притаманні Осипу Маковей, який писав, що основна філософія Наталки з "Царівни", чи то Кобилянської, складається з двох тез: "аристократизм душі, вищі люди Ніцше" та "емансипація жінок". Ніцше, котрого читала останніми роками, мав добрий вплив на Кобилянську через те, що він навчив її дивитися на світ і людей з вищого, більш ідеального становища; він звернув її увагу на стиль взагалі, хоч ніхто інший, тільки той Ніцше сказав такий гіркий комплімент жінкам: "Як ідеш поміж жінки, бери батіг", - та проте, стверджує О. Маковей, він настроював її сильно й відважно.

Ідеї, які використовувала О. Кобилянська у своїх творах, запозичувалися не лише у творчих людей, котрі мали на неї вплив, вони черпалися також з особистого життя письменниці. Авторка "Царівни", зазначає М. Грушевський, засвідчила свій талант надзвичайно сильно в психології, адже більшість її творів написано з народного життя. І сама Кобилянська стверджувала: "Так майже кожний нарис має щось із справдішнього життя в собі. Не менше - і більші оповідання. Мої особисті переживання відігравали немалу роль в моїх писаннях. "Царівна" писана кров'ю мого серця".

Не є дивною, що Кобилянська цікавилася філософією Ніцше, адже Ніцше вплинув на таких визначних європейської слави письменників, як Гавптман, Зудерман, Гальбе, Метерлінк, д'Аннунціо, Стрінберг, Ібсен, Брандес, Пшибишевський та інших. Влучні вислови автора "Заратустри" збагатили словесний скарб чи не кожної мови: "поза межами добра й зла", "ті, що їх багато, забагато", "переоцінка всіх цінностей", "жадоба сили", "надлюдина".

**Найоригінальнішим поняттям філософії Ніцше є "надлюдина".** Для "надлюдини" характерне: мужність, енергія, відвага; все те, що дає силу й що сильне. Для Ніцше надлюдина минулого - це Олександр Великий, Цезар, Август, Карл Великий, Цезар Борджіа і Наполеон. Як відомо, всі ці люди - люди енергії, дії. П. Мантегацца так описує екстаз діяльності й могутності великих геніїв дії: "Вони, можливо, провели все життя в очікуванні цього моменту зачарування, але цей момент був чудовою нагородою за весь піт і всю кров, які проліті протягом їхнього життя.

Немає тієї триумфальної арки, немає такого позолоченого трону чи лаврового вінка, які могли б принести внутрішню насолоду, яку переживає геній, перебуваючи в стані екстазу перед своїм витвором; багатівкове життя звичайних людей не може зрівнятися з однією такою миттєвістю, котру, можливо, не зміг би виміряти ніякий годинник у світі, але який помічається й поглинається людською свідомістю, як дощова краплина пожирається спраглою пустелею".

Що ж взяла Кобилянська як авторка "Царівни" від автора "Заратустри"? Один письменник може запозичити ідеї, техніку, сюжет, стилістичні манери, поодинокі фрази; у філософа - в основному ідеї. Окрім ідей Ніцше, які використовує Кобилянська у своїх творах, в обох авторів є деяка життєва схожість, їхнє життя багате не на зовнішні факти, а на внутрішні переживання. Ці внутрішні переживання найсильніше знаходять вихід на самоті. В листі болгарському письменникові-модерністу Петко Тодорову Ольга Кобилянська писала: "Я надто часто відчуваю, що поети найсамотніші люди. Я живу, як в заклятій казці, прикована до одного місця, і заодно мушу з глибини душі своєї черпати поживу і для духа свого".

Самотність - це батьківщина Заратустри. "Втікай, друже мій, у самотність!... де закінчується самотність, там починається торговище".



Самотня авторка "Царівни" заявляє в "Акордах": "Кожний чоловік раз у житті зупиняється і не знає, куди завернутися. Я свою дорогу знаю. То самота. Вона вп'ялила свої грізні, холодні очі в мене і моргає до мене. Я йду. Я тобі буду служити, ти велика безсердешна самото, пісні свої покладу у ніг твоїх. Усміхнися тоді".

**О. Кобилянська, вслід за Ніцше, використовує тезу Дарвіна про боротьбу за існування як умову вищого розвитку організмів.** Від Дарвіна йде й те, що Кобилянська надає великого значення спадковості. Письменниця часто нею намагається пояснити складні лабіринти людської душі. У творах Кобилянської дуже виразно проявляється аристократичність і небуденність героїв. "Всі вони, як не родові аристократи, "шляхетського походження", "гербові", то принайменше вибранці, Gluckskind-y", - зазначає дослідник творчості О. Кобилянської Л. Луців.

У своєму творі "Так казав Заратустра" Ніцше використовує такі терміни, як "вищі люди", "надлюдина", "поранковий", "полудне" тощо. Так людське життя Ніцше порівнює з порами дня: "людина — це міст, а не мета, що вона щасливо тішиться своїм полуднем і вечором, як шляхом до нових світанків"; бажанням: "Це мій ранок, займається мій день: вставай, вставай, великий полудню!" - закінчуються промови Заратустри. Це порівняння використовує Кобилянська в повісті "Царівна".

Ось як відчувала головна героїня твору Наталка Верковичівна своє "полудне". "Полудне, - задзвеніло щось в ній, - полудне... Так її полудне зближалося, це відчувала вона всіма нервами, в ній співало щось тисячами голосів про нього, а її оточення заповідало його. Вона чулася такою сильною і здатною до життя, що, здавалося, для неї не існувало нічого, чого не могла би побороти!".

У повісті "Царівна" головна героїня Наталка, дискутуючи з Орядином, дійшла висновку, що всі люди майбутнього повинні тягнутися до ідеалу; ставати "вищими людьми"; "людина, яка зрікається боротьби, зрікається великого життя".

В образі Наталки Верковичівни ("Царівна") Кобилянська психологічно обґрунтовано створила образ людини, яка, зазнаючи болючих розчарувань, страждаючи від несприятливих обставин, не занепадає духом, а вірить у високе своє призначення, прагне до якнайширшого вияву власних багатих духовних сил, висловлює сміливі - як на той час - думки про призначення та обов'язок людини, зокрема жінки.

Вдаючись до форми щоденникових записів - своєрідної розмови героїні з собою, - Кобилянська розкриває світ думок і почуттів "Царівни", яка не може змиритися з філістерськими поглядами на жінку, прагне вирватися з духовної неволі, сірої буденщини. В її образі письменниця втілює ідеал гордої, непокірної жінки-інтелігентки, яка має відвагу відстоювати свої погляди, стверджуючи думку: "Свобідний чоловік із розумом - це мій ідеал".

**Безперечна заслуга Кобилянської полягає в тому, що вона ввела в українську літературу нові типи людей етично-естетичного спрямування,** а вслід за тим зуміла розкрити основні риси та особливості психології надлюдина. Іван Франко в "Молодій Україні" зазначив, що в усякому разі "Царівна" - це перша у нас повість, основана не на інтригах і любовних пригодах, а на психічному аналізі буденного життя пересічних людей.

Серед групи молодих письменників, вихованих на взірцях європейської літератури, Франко виокремив Ольгу Кобилянську, яка "головну вагу творчості поклала на психологію, головною метою

твору штуки (мистецтва. - І. Д.) зробила розбудження в душі читача певного настрою способами, які подають новочасні студії психології і так званої психофізики".

Таким чином, Ольга Кобилянська вдало втілила у своїх творах образ сильної особистості, яка попри несприятливі обставини не занепадає духом, а прагне до самоствердження. Ідеї, сформульовані Кобилянською в художніх творах, значною мірою заповнили дефіцит у царині професійного психологічного знання.

### Література

1. Грушевський М. Царівна, оповідання Ольги Кобилянської // Літературно-науковий вісник. 1898. Т. 1.
2. Кобилянська О. Ахорди // Літературно-науковий вісник. 1898. Т. 2.
3. Кобилянська О. Ю. Твори: В 5 т. Київ, 1962. Т. 1; 1962. Т. 2; 1963. Т. 4; 1963. Т. 5.
4. Луців Л. О. Кобилянська і Ф. Ніцше. Львів, 1928.
5. Луців Л. Природа Ольги Кобилянської // Літературно-науковий вісник. 1930. Кн. 10.
6. Луців Л. О. Кобилянська, Ніцше і родова аристократія // Літературно-науковий вісник. 1931. Кн. 7—8.
7. Луців Л. Ольга Кобилянська. Нью-Йорк; Джерзі Сіті, 1965.
8. Маковей О. Ольга Кобилянська, літературно-критична студія // Літературно-науковий вісник. 1899. Т. 5. Кн. 1.
9. Мантегацца П. Экстазы человека. Санкт-Петербург, 1890.
10. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Київ, 1993.
11. Ольга Кобилянська: Альманах у пам'ятку її сороклітньої письменницької діяльності (1887—1927). Чернівці, 1928.
12. Франко І. Молода Україна: Провідні ідеї й епізоди. Львів, 1910.